

МЕДИЦИНСКИ УНИВЕРСИТЕТ-ПЛОВДИВ
ФАКУЛТЕТ ОБЩЕСТВЕНО ЗДРАВЕ
КАТЕДРА „ОБЩЕСТВЕНОЗДРАВНИ НАУКИ“

Лекция №3

**ПРАВА НА ЧОВЕКА В
ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО**

Проф. д-р Силвия Янкуловска, дмн

Документи

- Универсална Декларация за човешките права (1948)
- Задължителен характер
Международен Договор за граждански и политически права
- Препоръчителен характер
Декларация на СМА за права на пациента - Лисабон

Права на пациента

1. Свобода и защита на индивида
2. Конфиденциалност
3. Достъп до информация
4. Телесна неприкосновеност
5. Живот
6. Най-висок стандарт на психическо и физическо здраве
7. Свобода от изтезание и друго жестоко, нехуманно и деградиращо отношение или наказание
8. Участие в обществената политика
9. Равенство и свобода от дискриминация
10. Право на ефективни мерки

I. Свобода

- Съдържание – защита на индивида от несправедливо ограничение
- Всяко ограничаване на свободата трябва да бъде необходимо и пропорционално на причината

I. и защита на индивида

- Съдържание – защита на индивида от телесна увреда
- Правителствата трябва да предприемат мерки за защита на индивидите от заплахата за тяхната телесна неприкосновеност

I. Свобода и защита на индивида

Психическо здраве* – защита от ограничаване на свободата базирано само и единствено на психическото здраве без да има юридическа преценка (Закон за здравето)

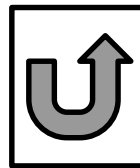
Инфекциозни заболявания** – рестриктивните мерки трябва да гарантират съобразяване с правата на човека и гарантиране на спазването на закона

Репродуктивно здраве*** – уважаване на индивидуалния избор за репродукция

*ПЗ – Психическо здраве

**ИЗ – Инфекциозни заболявания

*** РЗ – Репродуктивно здраве

II. Конфиденциалност

- Съдържание – защитава индивида от неправомерна и случайна намеса в личната му сфера.
- Всяка намеса в личната сфера трябва да е законово обоснована и пропорционална на причината, която я налага.

II. Конфиденциалност

ПЗ – Грижите за пациента, мед. изследвания и лечение могат до допуснат намеса в личната сфера, ако е обоснована в закона

ИЗ

- защита на информацията за пациента
- разкриване на данни само при съгласие
- ръководни правила
- ясни законови постановки за конфиденциалността

РЗ

- докладване на случаи на криминален аборт
- неправомерност на интервюиране на жените за техните репродуктивни планове и използване на контрацепция, както и изискване за представяне на тест за бременност при кандидатстване за работа
- конфиденциалност при подрастващи

III. Достъп до информация

- Съдържание – защита на индивида от достъп до информацията за него, с изключение на случаите, когато информацията може да навреди на здравето или живота му
- Право да не бъде информиран, освен ако информацията касае и здравето на други лица

III. Достъп до информация

ПЗ – информация за психичния статус, предписано лечение, криминално разследване и повдигнати обвинения срещу пациента трябва да бъде достъпна за него; в случаи на деца-пациенти информацията трябва да е достъпна за родителите

ИЗ – информационни кампании насочени към цялото население, за да се подсигури достъп до информация за защита на личното здраве

РЗ

- в контекста на семейното планиране
- подрастващи – предоставяне на информацията без въвличане на родителите по отношение на процесите на сексуално съзряване

IV. Право на телесна неприкосновенност

- Съдържание – защита от телесна увреда
- При случаи на недоброволно лечение и включване в експеримент

IV. Право на телесна неприкосновеност

ПЗ - защита от насилствено задържане, освен ако то е базирано на квалифицирана професионална преценка - система на проследяване и докладване на дейност на психиатричните заведения

ИЗ – карантина – интересите на ОЗ трябва да са балансирани с правата на индивида и хуманното отношение

РЗ – насилствена стерилизация и обрязване на гениталиите

V. Право на живот

- Съдържание – защита от налагане на смъртно наказание в случаите, когато съдебният процес не е проведен в съответствие с международните норми за защита на правата на човека
- Широка интерпретация – мерки за удължаване на СППЖ, т.е. подsigуряване на минимум от здравни услуги и необходими медикаменти за гарантиране на здравето на индивидите

V. Право на живот

ПЗ – наличие на мерки за защита на живота на пациентите (напр. стратегии за борба с депресията)

ИЗ

- мерки за елиминране на епидемии
- превантивни мерки
- достъп до медикаменти

РЗ

- защита на живота на жените чрез приемане на по-либерално законодателство за аборта, особено в случаи на изнасилване, кръвосмешение и терапевтичен аборт
- достъп до здравни грижи за жените
- наличност на контрацептиви

VI. Право на най-висок стандарт на психично и физическо здраве

- Съдържание – право да се възползва от най-добрите стандарти на грижи за психическото и физическото си здраве
- Правителствата имат задължението да развиват здравните институции и подsigуряват здравни услуги в достатъчно количество и достъпни за всеки гражданин без дискриминация
- Широка интерпретация спрямо достъпа до питейна вода, адекватно хранене и подслон

VI. Право на най-висок стандарт на психично и физическо здраве

ПЗ - специфично обучение на персонала за грижи за психично болни пациенти

- обществени кампании срещу стигматизирането и дискриминацията на психично болните
- съкращаване на леглата в психиатричните заведения и разширяване на грижите в общността

ИЗ - достъп до медикаменти и здравни услуги

- изграждане на ефективна здравна служба и системи за докладване на инф. заболявания

РЗ – майчината смъртност е нарушение на човешките права и правителствата трябва да предприемат мерки за намаляването ѝ

VII. Свобода от изтезание и друго жестоко, нехуманно и деградиращо отношение

- Съдържание – Превенция от страна на държавата и налагане на наказания в случаи на насилствено и нехуманно третиране на индивидите
- Основополагащо и “ненарушимо” дори и при изключителни обстоятелства (война)
- Приложимост и към арестанти и затворници
- **Липсата на адекватен болков контрол е нарушение на това право**

VII. Свобода от изтезание и друго жестоко, нехуманно и деградиращо отношение

- ПЗ - приложимост към хоспитализирани психично болни
- подобряване на условията в психиатричните заведения
 - подsigуряване на адекватно лечение и физическа активност
 - да не се лишават от адекватно хранене

- ИЗ - недопустимо е умишлено заразяване с инф. заболяване
- неподsigуряване на достъп до информация за заразяване със СПИН, недоброволното тестване

- РЗ - задължителна стерилизация
- провала на държавата да подsigури достъп до безопасен аборт

VIII. Участие в обществената политика

- Съдържание – право на всеки човек да участва в политическите процеси и вземането на политически решения, които ще окажат влияние върху здравето му.
- Участие във вземането на решения по отношение на планирането на здравни услуги.

VIII. Участие в обществената политика

ПЗ – възможност за равно участие в обществения живот

ИЗ – участие в политиките касаещи инфекциозно болните

РЗ – възможности за участие във формирането на политики гарантиращи посрещане на нуждите от услуги по семейно планиране и достъп до контрацепция

IX. Равенство и свобода от дискриминация

- Съдържание – достъп до здравни услуги без дискриминация
- По-бедните домакинства не трябва да носят непропорционална тежест на разходите си здраве в сравнение с по-богатите.

IX. Равенство и свобода от дискриминация

ПЗ – защита от стигматизация и ненужно институционализиране

ИЗ – защита от стигматизация в областта на образованието, наемането на работа и здравните грижи

РЗ – премахване на законовите и други бариери за получаване на здравни грижи при жени на базата на пола им

Х. Право на ефективни мерки

- Съдържание – достъпни и ефективни мерки срещу нарушението на човешките права.
- Държавата трябва да изгради механизми за гарантиране на човешките права на национално ниво.
- Адекватно компенсирание (напр. Публично извинение за жертвите от експеримента в Таскагий).

Х. Право на ефективни мерки

ПЗ – възможен за достъп до съда

ИЗ – ефективно адресиране на оплаквания; мерки срещу условията в институциите за лишаване от свобода

РЗ – компенсации в случаи на насилствена стерилизация

**ДЕКЛАРАЦИЯ НА СМА ЗА
ПРАВАТА НА ПАЦИЕНТА**

*(приета от 34-та Световна
Медицинска Асамблея, Лисабон,
септ.-окт. 1981 г., ревизирана
септ. 1995 г. и окт. 2005 г.)*

Свързани с
информираното
съгласие

1. Право на медицински грижи от добро качество
2. Право на свободен избор
3. Право на самоопределение
4. Пациент в безсъзнание
5. Некомпетентен по закон пациент
6. Процедури против волята на пациента
7. Право на информация
8. Право на конфиденциалност
9. Право на здравно обучение
10. Право на лично достойнство
11. Право на религиозна помощ

1. Право на медицинска помощ от добро качество

- *Без дискриминация;*
- *От лекар, който е в състояние да извършва клинични и етични съждения без каквато и да е външна намеса;*
- *Приемственост.*

2. Право на свободен избор

- *Пациентът има право свободно да избира и сменя своя лекар, болница или здравна институция, независимо дали те са в частния или общественния сектор.*
- *б. Пациентът има право да иска мнението на друг лекар по всяко време.*

3. *Право на самоопределение*

- *свободни решения относно себе си;*
- *да даде или да откаже съгласие за която и да е диагностична процедура или терапия;*
- *да откаже участие в научни изследвания или да бъде използван в обучението по медицина.*

4. Пациентът в безсъзнание

- *информирано съгласие трябва да бъде получено, когато това е възможно, от упълномощения законен представител на лицето;*
- *Ако липсва законно упълномощен представител, а медицинската интервенция е крайно необходима, съгласието на пациента може да се предположи.*
- *Лекарят обаче винаги трябва да се опита да спаси живота на пациент в безсъзнание, дължащо се на суициден опит.*

5. Некомпетентният според закона пациент

- *пациентът трябва да бъде въввлечен във вземането на решения в най-пълна степен, която състоянието му позволява;*
- *Ако законният представител на некомпетентния пациент или упълномощено от пациента лице, забранят лечение, което според мнението на лекаря е в най-добър интерес на пациента, лекарят трябва да оспори това решение пред съответната правна или друга институция.*
- *В случай на спешност, лекарят трябва да действа в най-добрия интерес на пациента.*

**6. Процедури, извършвани против
желанието на пациента**

*могат да се извършват само в
изключителни случаи, ако специално
са разрешени от закона и са
съобразени с принципите на
медицинската етика.*

7. Право на информация

- По изключение, на пациента може да бъде отказана информация, когато има достатъчно основание да се счита, че тя ще представлява сериозен риск за живота или здравето му.
- Пациентът има право, при негово изрично настояване, да не бъде информиран, освен когато това е необходимо за защита на живота на друго лице.
- Пациентът има право да избере кой може да бъде информиран вместо него.

8. Право на конфиденциалност

- *наследниците могат да получат право на достъп до информация, която би ги информирала за здравните рискове за тях;*
- *ако пациентът е дал изрично съгласие или това е изрично предвидено в закона;*
- *Всички идентификационни данни за пациента трябва да бъдат защитени. Защитата на данните трябва да съответства на начина на тяхното съхранение.*

9. *Право на здравно обучение*

- *Обучението трябва да включва информация за здравословните начини на живот, за методите на профилактика и за ранното откриване на заболяванията.*
- *Трябва да се подчертава личната отговорност на всеки за неговото собствено здраве.*
- *Лекарите имат задължението да участват активно в здравното обучение.*

10. Право на лично достойнство

- *Пациентът има право на облекчение от страданието съгласно съвременното ниво на знания.*
- *Пациентът има право на хуманни терминални грижи, които да бъдат предоставени с цялата възможна подкрепа, за да бъде смъртта колкото е възможно по-достойна и лека.*

11. Право на религиозна помощ

Пациентът има право да получи или да откаже духовна и морална помощ, включително помощта на свещеник от неговата избрана религия.

ЗАКОН ЗА ЗДРАВЕТО

ГЛАВА ТРЕТА МЕДИЦИНСКО ОБСЛУЖВАНЕ

РАЗДЕЛ II ПРАВА И ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ПАЦИЕНТА

Чл. 86. (1) Като пациент всеки има право на:

1. зачитане на гражданските, политическите, икономическите, социалните, културните и религиозните му права;
2. грижи от общността, в която живее;
3. **достъпна и качествена здравна помощ;**
4. **повече от едно медицинско становище** относно диагнозата, лечението и прогнозата на заболяването;

Чл. 86. (1) Като пациент всеки има право на:

5. **защита на данните**, отнасящи се до неговото здравословно състояние;
6. **възнаграждение** за работата, която извършва, еднакво с това, което получава, ако не е болен;
7. **запознаване** на достъпен език с неговите права и задължения;
8. **ясна и достъпна информация** за здравословното му състояние и методите за евентуалното му лечение.

(2) При хоспитализация пациентът има право:

1. да бъде посещаван от личния си лекар и от специалиста, издал направлението за хоспитализация;

2. да приема или да отказва посетители;

3. да ползва услугите на психотерапевт, юрист и свещенослужител;

(2) При хоспитализация пациентът има право:

4. на образование и достъп до занимания, отговарящи на неговите социални, религиозни и културни потребности;

5. да получи информация за цената на всяка една медицинска услуга, манипулация, лечение и лекарствените препарати в доболничната и болничната помощ.

***ИНФОРМИРАНО
СЪГЛАСИЕ***

Същност

- Израз на принципа на уважение на автономността на пациента, т.е. на неговата способност да взема решения за себе си.
- Процес на последователно информирание, разбиране на информацията от пациента и вземане на решение.
- Пациентът не е длъжен да се съгласи!

ФУНКЦИИ

- Защита на правата на пациента
- Включване на пациента във вземането на решения
> отчитане на ценностите на пациента
- Разчупване на патерналистичния модел на взаимоотношения
- Засилване на доверието в лекаря (и системата)
- Двустранна отговорност
- Юридическа защита на лекаря?

Основните стъпки при получаване на информирано съгласие са:

- Предоставяне на необходимата информация.**
- Разбиране на предоставената информация.**
- Осъзнаване на информацията.**
- Придобиване на “компетентност” у пациента.**
- Вземане на решение – съгласие или отказ.**

Аргументи в полза на информираното съгласие:

- Уважение към **автономността** на индивида.
- Право на пациента да разполага с **телесната си неприкосновеност** и здравното си състояние.
- Дава се възможност на пациента да вземе **активно участие** в медицинските грижи.

○ **Предоставянето на информация дава възможност на болния *да уреди някои свои житейски и материални проблеми.***

○ ***Религиозни съображения* - дава възможност на пациента да изпълни последните си задължения съгласно верските си убеждения.**

○ Необходимо е за **изграждане на отношения на доверие** между лекаря и пациента.

○ **Защита на пациента** - информираното съгласие позволява на пациента да каже “не”, като му дава възможност да осъзнае рисковете от процедурата или лечението.

Аргументи против информираното съгласие:

- Лекарят и пациентът имат различни **нива на познания и** лекарят не винаги е правилно разбран.
- Възможностите на пациента за **свобода на избор** са ограничени от болестния процес.
- Пациентът често сам **не желае** да научи перспективите.

○ Създаденото напрежение от информацията може да се отрази на *състоянието на пациента.*

○ *Информираността винаги е непълна* - лекарят не може да предвиди всичко.

○ Възможен е *ятрогенен ефект.*

- Има вероятност неблагоприятната диагноза и прогноза да са *лекарска грешка*.
- При голяма част от болните желанието да научат истината е всъщност *закодирана надежда* да чуят и получат утешение.
- *Истината е относителна* - неизлечимото днес може да е лесно лечимо утре.

Българското законодателство изисква **изрично съгласие** от пациента в определените от **Закона за здравето** конкретни случаи:

1. При прилагане на методи за диагностика и лечение, които водят до **временна промяна на съзнанието** и при прилагане на методи, които не са намерили всеобщо приложение.
2. При извършване на хирургични операции и “сложни диагностични методи”.
3. За присаждане на орган (съгласие на реципиента).
4. За донорство на органи (съгласие от донора).

УСЛОВИЯ ЗА ВАЛИДНОСТ

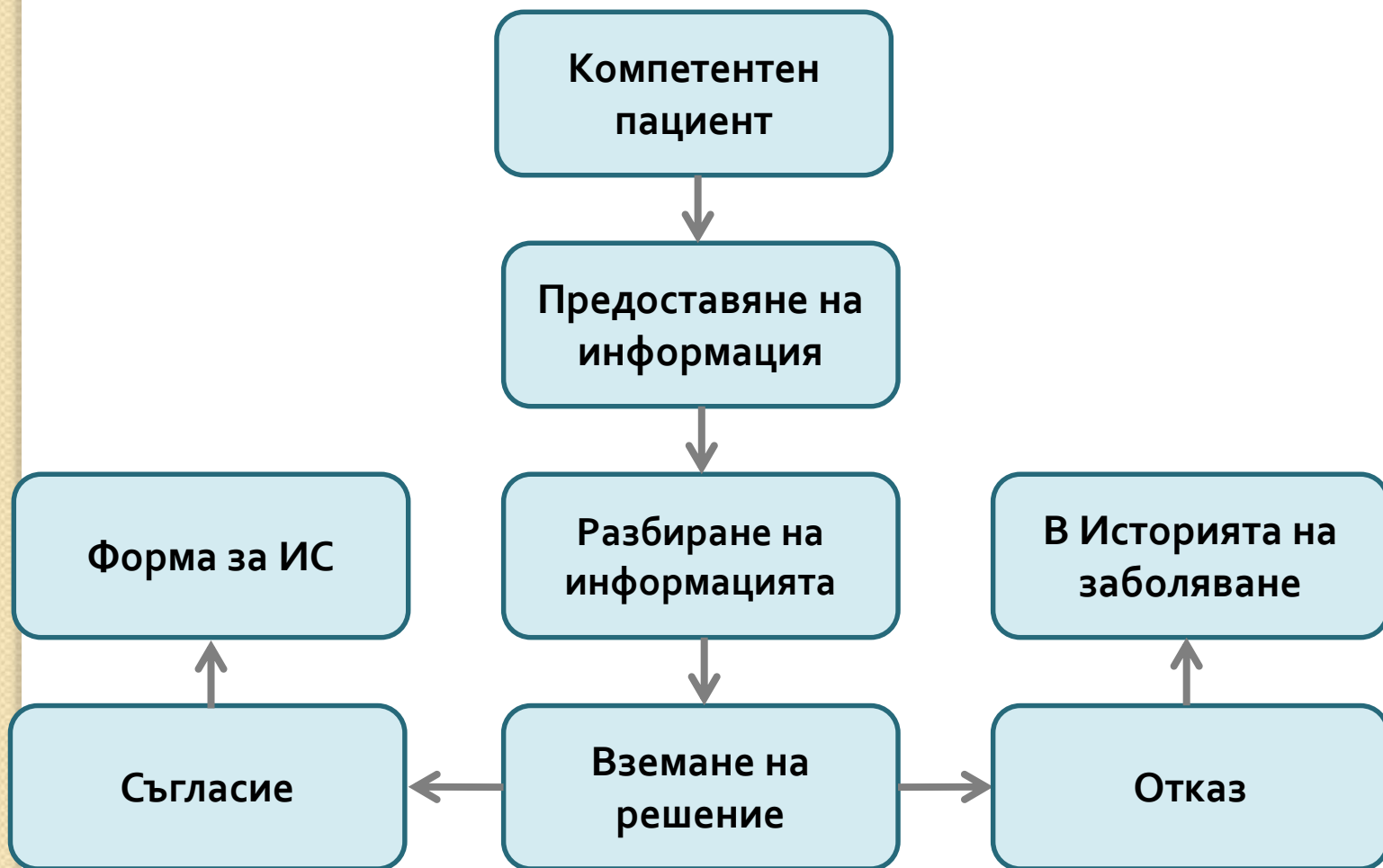
1. *Компетентност на пациента*

- *способност да разбира и общува с лекарския екип*
- *способност да обосновава и обмисля своите решения*

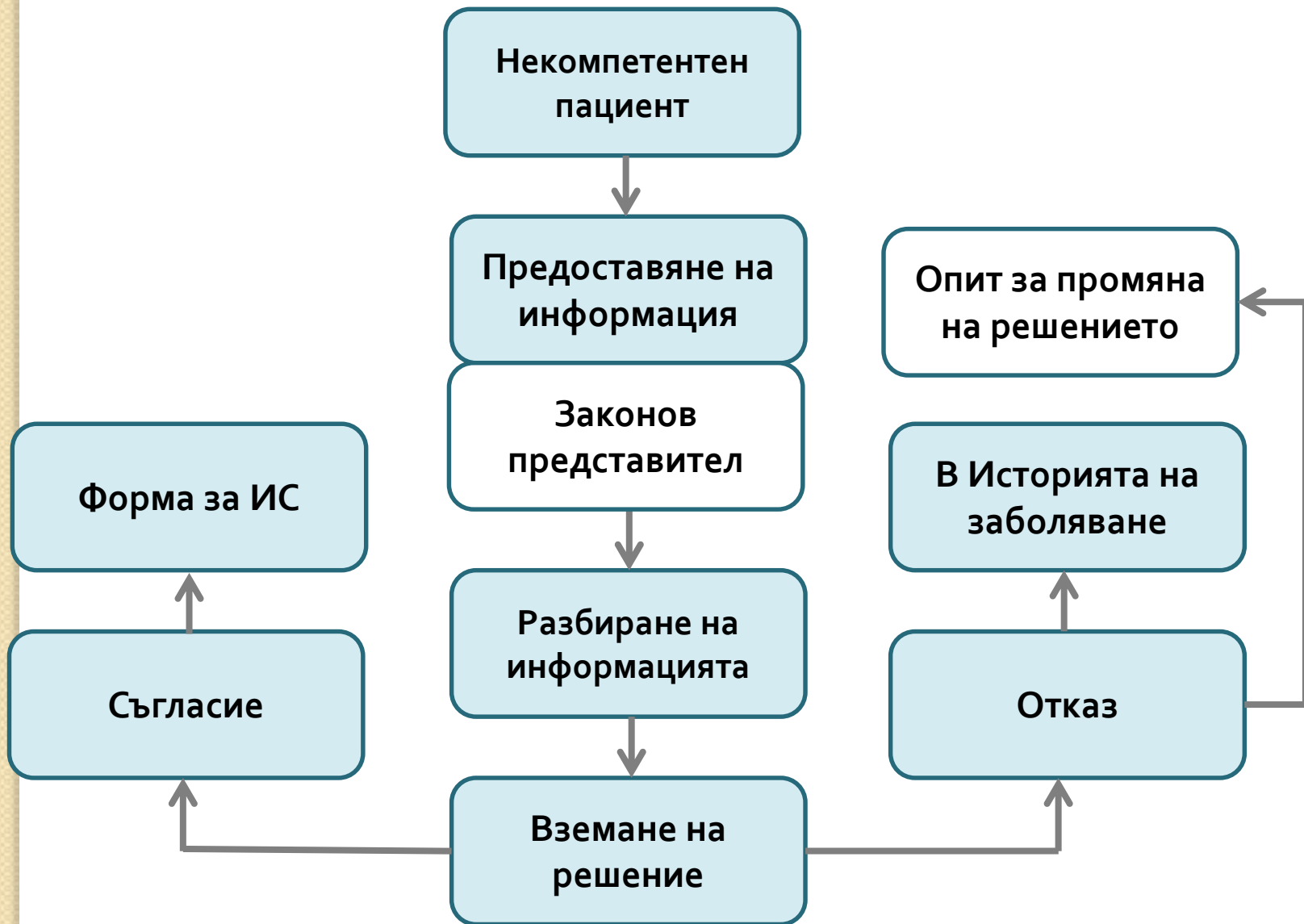
2. *Информираност*

3. *Доброволност*

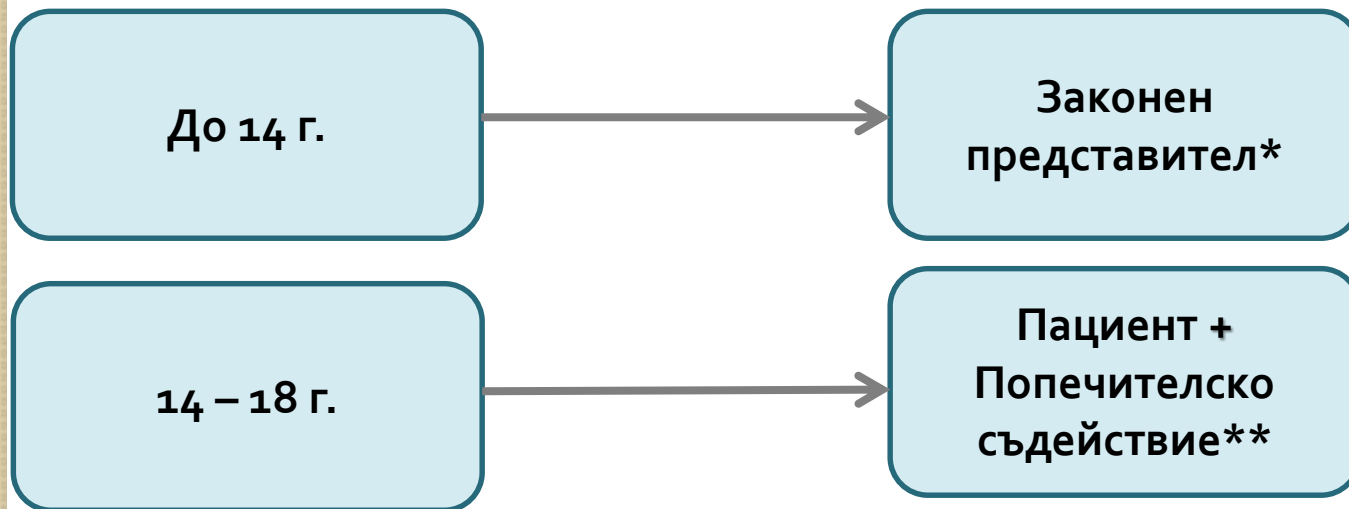
ИНФОРМИРАНО СЪГЛАСИЕ ПРОЦЕС

ИНФОРМИРАНО СЪГЛАСИЕ ПРОЦЕС

НЕКОМПЕТЕНТЕН ПО ЗАКОН ПАЦИЕНТ

*** Законен представител** – взема решения от името на пациента и за негова сметка

**** Попечител** – от името на родителя/попечителя – условие за пораждаване на правно действие – т.е. не определя съдържанието на волеизявлението, а само се съгласява с него или го отхвърля.

Сключването на брак на непълнолетен води до придобиване на пълна дееспособност (чл.130,ал.5 СК)

ИНФОРМИРАНО СЪГЛАСИЕ

ОСОБЕНОСТИ

- Двама родители > едно съгласие (чл.129, ал.1 СК)

Предположението е, че лекарят предлага най-доброто възможно лечение и провеждането му отговаря в най-голяма степен на интересите на детето.

- Отказ за лечение от единия родител може да бъде зачетен само при липса на изрично волеизявление (съгласие) от другия родител.

ИНФОРМИРАНО СЪГЛАСИЕ ОСОБЕНОСТИ

- Не е необходимо попечителско съдействие при лица над 16 години (чл.87,ал.3) в случаите на:
 - здравна консултация
 - профилактичен преглед и изследване
- При противоречие между непълнолетното лице и попечителя > липсва съгласие за лечение

ОТКАЗ ОТ ЛЕЧЕНИЕ

1. *При малолетно лице > единия родител*
2. *Съгласието на единия родител „надделява“ над несъгласието на другия*
3. *При непълнолетен > самото лице + попечителя*
4. *Оттегляне на отказ*
 - *при дееспособен – сам (чл.90, ал.5)*
 - *при непълнолетен – лицето + попечителя*
5. *Ако откаже да удостовери отказа > лекуващия лекар и свидетел*

ЛЕЧЕНИЕ БЕЗ СЪГЛАСИЕ

1. При животозастраващо състояние (чл.89,ал.2) **У**
 - Невъзможност за изразяване поради физическото или психическото състояние (преценка на лекаря)
 - Невъзможно да се получи от законов представител
2. При отказ за животоспасяващо лечение (чл.90.ал.4) > решение на ръководителя на лечебното заведение

ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ

- *Диагноза и характер на заболяването*
- *Цели и естество на лечението, разумни алтернативи, очаквани резултати и прогноза*
- *Потенциални рискове, вкл. странични ефекти*
- *Вероятност за благоприятно повлияване, **риск при нелечение** (чл.88,ал.1)*

ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ

- *Своевременно, Подходящ обем и Форма*
- *При непълнолетно лице > поотделно информиране*
- *Различен обем информация с оглед специфичните особености*

Стандарти на информация

1. Професионален стандарт -

лекарят предоставя такава информация, която неговите колеги в подобна ситуация биха предоставили.

2. Умерен индивидуален стандарт -
предоставя се информация, която средно
статистическият индивид в ситуацията
на пациента трябва да знае, за да вземе
решение за интервенцията.

3. Индивидуален стандарт –

**предоставя се информация
подходяща за средния пациент, но
модифицирана според нуждите и
желанията на конкретния пациент,
доколкото лекарят ги познава.**

ОТКАЗ ОТ ИНФОРМАЦИЯ

- *Само самия пациент, но не и когато застрашава здравето на други лица (чл.92, ал.2)*
- *Не може от родител/настойник > получаването на информация е важно за осъществяване на родителските/настойническите задължения*

СЪГЛАСИЕ ЗА КЛИНИЧНИ ИЗПИТВАНИЯ

Закон за лекарствените продукти в хуманната медицина

- *Компетентно информирано предварително лице; в писмена форма.*
- *Недееспособно пълнолетно лице > законов представител + волята на лицето*
- *Ако недееспособното лице откаже > отказът се трябва да се взема под внимание! **Право на вето***

(Чл.96,ал.7)

СЪГЛАСИЕ ЗА КЛИНИЧНИ ИЗПИТВАНИЯ

*Закон за лекарствените продукти в хуманната медицина (Чл.96,ал.5)
и 33 (чл.162,ал.3)*

*Принудително може да бъде единствено стандартното,
но не и експерименталното лечение!*

Закон за лекарствените продукти в хуманната медицина (Чл.97,ал.1)

*Клинично изпитване при малолетно лице само със съгласието на
двамата родители!*

- Да представлява предполагаемата воля на лицето.*
- **Право на вето***

СЪГЛАСИЕ ЗА КЛИНИЧНИ ИЗПИТВАНИЯ

Закон за лекарствените продукти в хуманната медицина (Чл.97, ал.4)

Клинично изпитване при непълнолетно лице:

Лице + Двамата родители

Закон за лекарствените продукти в хуманната медицина (Чл.98)

Клинично изпитване без информирано съгласие > ако се налага незабавно решение за спасяване на живота на лицето > двама лекари, които не са в изследователския екип

СЪГЛАСИЕ ЗА ДОНОРСТВО ПРИ НЕКОМПЕТЕНТНО ЛИЦЕ

Закон за трансплантация на органи, тъкани и клетки

- *Съгласие на двамата родители (основание - въздействието не е благоприятно за донора)*
- *Може да бъде оттеглено дори и само от единия!*
- *Да представлява предполагаемата воля на малолетния – детето трябва да бъде изслушано, ако е навършило 10 години (чл.15 Закон за закрила на детето).*

СЪГЛАСИЕ ЗА ДОНОРСТВО ПРИ НЕКОМПЕТЕНТНО ЛИЦЕ

Закон за трансплантация на органи, тъкани и клетки

- *Няма право на вето („заместено“ с преценката на предполагаемата воля) > лекаря трябва да уведоми ръководителя на лечебното заведение при разминаване и да се сезират органите за закрила на детето.*
- *Писмена нотариална заверка на подписа
(без случаи на стволови клетки, костен мозък)*
- *Информирание от лекар, който не е включен в екипа
(чл.24, ал.3)*

Информирано съгласие при пациент-дете

- Тристранен модел на взаимоотношения
- Включване на детето според степента му на развитие
- Ако родителите/настойниците вземат решение, което категорично не е в интерес на детето, може да се потърси съдебно решение.

СЛУЧАЯТ НА Bettany Huges

Почива на 5.09.2002 г.

Третото условие за валидност на съгласието е *доброволност*.

***Доброволността* се отнася до правото на всяко лице да вземе решение относно лечението си или участието си в клинични изпитвания свободно и без каквото и да е въздействие на други лица.**

Доброволността на съгласието на пациента може да бъде нарушена от *вътрешни фактори*, свързани с пациента или неговото състояние или *външни фактори* - контрол върху даден пациент от други лица чрез *сила, манипулиране* или *принуда*.

Видове съгласие

- ***Общо (подразбиращо се) съгласие*** за диагностика и лечение: дава право на лекаря да извършва някои рутинни изследвания и манипулации без изрично съгласие на пациента.
- ***Специално съгласие*** - при медицински действия, свързани с опасност или неприятни физически, емоционални и психически усещания. То трябва да бъде е изразено писмено.